

O'ZBEKISTON MUSIQIY RIVOJIDA BASTAKORLIK FAOLIYATINING PEDAGOGIK TAHLILI

D.Namozova¹, Z.Sariyev²

1. Farg'ona davlat universiteti pedagogika psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqiy ta'lim va sah'at yo'nalishi Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti
2. Farg'ona davlat universiteti pedagogika psixologiya va san'atshunoslik fakulteti II-kurs magistiri

Mas'ul muallif: Namozova Diloromxon, Farg'ona davlat universiteti pedagogika psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqiy ta'lim va sah'at yo'nalishi Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti.

Received: 10 Oktabr 2026
Accepted: 15 Oktabr 2026
Published: 20 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya.

Iqtibos uchun: Namozova, D. O'ZBEKISTON MUSIQIY RIVOJIDA BASTAKORLIK FAOLIYATINING PEDAGOGIK TAHLILI / D. Namozova, Z. Sariyev // Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 129-131.

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston musika madaniyatining rivojlanishida bastakorlik faoliyatining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Bastakorlik ijodining milliy musika tafakkuri, estetik did, badiiy dunyoqarash va yosh avlodning musiqiy-ma'naviy tarbiyasini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, bastakorlik faoliyatining ta'lim jarayoni bilan uzviy aloqasi, milliy musiqiy merosni asrab-avaylash va uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida yosh avlodga yetkazish masalalari ko'rib chiqiladi. O'zbekiston bastakorlik maktabining shakllanishi va rivojlanishida ijodkorlarning pedagogik faoliyati, musika ta'limi bilan hamkorligi hamda yangi avlod musiqachilarini tayyorlashdagi metodik imkoniyatlari tahlil etiladi. Maqolada bastakorlik faoliyatini pedagogik nuqtayi nazardan o'rganish musika ta'limining mazmunini takomillashtirish va yoshlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishning muhim omili ekanligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: bastakorlik faoliyati, musika madaniyati, musika ta'limi, pedagogik tahlil, milliy musika, ijodkorlik, estetik tarbiya, musiqiy tafakkur, milliy meros, yoshlar, ijodiy salohiyat.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОМПОЗИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В МУЗЫКАЛЬНОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическое значение композиторской деятельности в развитии музыкальной культуры Узбекистана. Раскрывается роль композиторского творчества в формировании национального музыкального мышления, эстетического вкуса, художественного мировоззрения и музыкально-нравственного воспитания молодого поколения. Рассматривается взаимосвязь композиторской деятельности с образовательным процессом, вопросы сохранения национального музыкального наследия и его передачи молодёжи посредством современных педагогических подходов. Анализируются педагогическая деятельность представителей узбекской композиторской школы, их взаимодействие с музыкальным образованием и методические возможности в подготовке нового поколения музыкантов. Обосновывается, что изучение композиторской деятельности с педагогической точки зрения является важным фактором совершенствования содержания музыкального образования и развития творческого потенциала молодёжи.

Ключевые слова: композиторская деятельность, музыкальная культура, музыкальное образование, педагогический анализ, национальная музыка, творчество, эстетическое воспитание, музыкальное мышление, национальное наследие, молодёжь, творческий потенциал.

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF COMPOSER ACTIVITY IN THE MUSICAL DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of composer activity in the development of musical culture in Uzbekistan. It examines the role of compositional creativity in the formation of national musical thinking, aesthetic taste, artistic worldview, and the musical and moral education of the younger generation. The study also considers the close relationship between composer activity and the educational process, as well as the preservation of national musical heritage and its transmission to young people through modern pedagogical approaches. Particular attention is given to the pedagogical activities of representatives of the Uzbek school of composition, their interaction with music education, and their methodological potential in training a new generation of musicians. The article substantiates that studying composer activity from a pedagogical perspective is an important factor in improving the content of music education and developing the creative potential of young people.

Keywords: composer activity, musical culture, music education, pedagogical analysis, national music, creativity, aesthetic education, musical thinking, national heritage, youth, creative potential.

Kirish. O'zbekiston musiqa san'ati ko'p asrlik tarixiy taraqqiyot, boy milliy an'analar va o'ziga xos ijodiy maktablar negizida shakllangan yuksak ma'naviy-madaniy hodisalardan biridir. Ushbu san'atning rivojlanishida bastakorlik faoliyati muhim o'rin egallab, milliy musiqiy merosni saqlash, uni zamonaviy ijodiy yondashuvlar bilan boyitish hamda kelajak avlodlarga yetkazishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bastakorlik faoliyati nafaqat yangi musiqiy asarlar yaratish jarayoni, balki milliy musiqiy tafakkur, estetik qarashlar, ijodiy tajriba va pedagogik an'analarni o'zida mujassam etgan murakkab ijodiy faoliyatdir. Shu sababli O'zbekiston musiqiy rivojida bastakorlik faoliyatini pedagogik nuqtayi nazardan o'rganish milliy musiqa ta'limining nazariy va amaliy asoslarini takomillashtirish uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

O'zbek bastakorlik san'ati xalq musiqa ijodiyoti, maqom an'analari, mumtoz musiqa merosi va zamonaviy kompozitorlik tajribalarining o'zaro uyg'unligi asosida taraqqiy etgan. Ushbu jarayonda milliy ohang xususiyatlarini saqlab qolish, musiqiy tafakkurning yangi shakllarini rivojlantirish va jahon musiqa madaniyati yutuqlaridan ijodiy foydalanish muhim yo'nalishlar sifatida namoyon bo'ladi. Bastakorlar tomonidan yaratilgan vokal, cholg'u, sahna va simfonik asarlar milliy musiqa madaniyatining mazmunan boyishiga xizmat qilishi bilan birga, ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalarining musiqiy idroki, estetik didi, ijodiy tafakkuri hamda badiiy dunyoqarashini rivojlantirish uchun ham muhim manba hisoblanadi.

Bastakorlik faoliyatining pedagogik mohiyati, avvalo, ijodiy tajribani o'zlashtirish, musiqiy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash va mustaqil ijod qilish ko'nikmalarini shakllantirishda namoyon bo'ladi. Musiqa ta'limi jarayonida bastakorlar ijodini o'rganish orqali talabalarda musiqiy shakl, janr, uslub, kuy rivoji, garmoniya va kompozitsion tuzilishga oid bilimlar mustahkamlanadi. Shu bilan birga, muayyan asarning yaratilish tarixi, badiiy mazmuni va milliy musiqiy xususiyatlarini tahlil qilish ta'lim oluvchilarning musiqiy tafakkurini chuqurlashtiradi. Bastakorlik tajribasini pedagogik jihatdan tahlil qilish esa ijodkor shaxsning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar, ustoz-shogird an'analari, kasbiy tayyorgarlik va ijodiy mustaqillik o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash imkonini beradi. Bugungi kunda musiqa ta'limini modernizatsiya qilish, yoshlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish va milliy musiqiy merosga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish ta'lim tizimi oldidagi muhim vazifalardan biridir. Bu jarayonda bastakorlik faoliyatini o'rganish faqat musiqiy asarlarning badiiy xususiyatlarini tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, balki ijodiy fikrlashni shakllantirish, musiqiy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish va milliy qadriyatlarga asoslangan estetik tarbiyani rivojlantirishni ham qamrab olishi lozim. Ayniqsa, an'anaviy musiqiy tajribalarni zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'unlashtirish bo'lajak musiqa o'qituvchilari, ijrochilar va bastakorlarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston musiqa madaniyati ko'p asrlik tarixiy taraqqiyot jarayonida shakllangan boy ma'naviy va badiiy merosga ega. Xalq musiqa ijodiyoti, mumtoz musiqa, maqom san'ati hamda zamonaviy bastakorlik ijodiyoti milliy musiqiy tafakkurning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Musiqa san'atining rivojlanishida bastakorlarning ijodiy faoliyati alohida ahamiyat kasb etib, ular tomonidan yaratilgan asarlar xalqning estetik qarashlari, ma'naviy qadriyatlari va badiiy tafakkurini aks ettiradi. Bastakorlik faoliyatini faqat yangi musiqiy asarlar yaratish jarayoni sifatida talqin qilish uning mazmun-mohiyatini to'liq ochib bermaydi. Bastakor yaratgan asar orqali muayyan estetik g'oya, badiiy obraz va ma'naviy mazmunni tinglovchiga yetkazadi. Shu sababli bastakorlik faoliyati musiqa ta'limi va tarbiyasi bilan ham bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, yosh avlodning musiqiy didini, estetik tafakkurini va milliy musiqa madaniyatiga bo'lgan munosabatini shakllantirishda bastakorlik ijodining pedagogik imkoniyatlari katta.

Bugungi kunda musiqa ta'limining mazmunini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish jarayonida bastakorlik merosidan samarali foydalanish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Musiqa darslarida milliy bastakorlik namunalari bilan tanishtirish o'quvchilarning nafaqat musiqiy bilimlarini, balki ularning estetik dunyoqarashini ham rivojlantiradi.

O'zbekiston bastakorlik san'atining rivojlanishi milliy musiqa tafakkurining tarixiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq. An'anaviy xalq musiqa ijodiyoti, maqom va mumtoz musiqa an'analari keyingi professional bastakorlik maktabining shakllanishi uchun muhim manba bo'lib xizmat qilgan. Milliy ohang, ritmik xususiyatlar, kuy tuzilishi va badiiy ifoda vositalarining zamonaviy kompozitorlik tafakkuri bilan uyg'unlashuvi o'zbek musiqa san'atining o'ziga xosligini ta'minlagan.

Bastakorlik faoliyatining pedagogik jihati, avvalo, uning ta'limiy imkoniyatlarida namoyon bo'ladi. Musiqiy asar o'quvchi yoki talabaning eshitish qobiliyatini, musiqiy xotirasini, ritmik sezgisini va obrazli tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Asarni tinglash, tahlil qilish va ijro etish jarayonida ta'lim oluvchi musiqaning mazmuni, shakli va ifoda vositalari haqida tushunchaga ega bo'ladi.

Bastakorlik ijodining tarbiyaviy ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiq. Musiqiy asarlarda Vatanga muhabbat, insonparvarlik, tabiatga e'tibor, milliy qadriyatlarga hurmat, ezgulik va go'zallik kabi g'oyalar badiiy ifodasini topadi. Bunday asarlar yoshlarning ma'naviy dunyosini boyitib, ularda ijobiy estetik munosabatlarning shakllanishiga yordam beradi.

Musiqa ta'limida bastakorlik merosidan foydalanish o'qituvchidan muayyan metodik yondashuvni talab qiladi. O'qituvchi musiqiy asarni shunchaki tinglatish bilan cheklanib qolmasdan, uning yaratilish tarixi, mazmuni, janri, badiiy xususiyatlari va milliy madaniyatdagi o'rnini tushuntirishi lozim. Bunday yondashuv o'quvchining musiqani ongli ravishda idrok etishiga imkon beradi.

Bastakorlik faoliyatining pedagogik tahlilida ijodkor shaxsining o'zni ham muhimdir. Bastakorning ijodiy dunyoqarashi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga munosabati uning yaratgan asarlarida aks etadi. Shu nuqtayi nazardan bastakorlik ijodini o'rganish yosh musiqachilarga ijodiy fikrlash, mustaqil izlanish va badiiy tafakkurni rivojlantirish uchun namuna bo'la oladi.

Musiqa ta'limi jarayonida bastakorlik asarlarini tahlil qilishning yana bir muhim jihati — o'quvchilarda estetik didni

shakllantirishdir. Estetik did insonning go'zallikni anglash, baholash va undan ma'naviy zavq olish qobiliyatini ifodalaydi. Musiqiy asarlarning mazmuni va badiiy shaklini tahlil qilish orqali o'quvchilarda tovushlarning uyg'unligi, ohangdorlik, ritm, dinamika va musiqiy obraz kabi tushunchalar haqidagi tasavvurlar rivojlanadi.

Bastakorlik faoliyati milliy musiqa merosini avloddan avlodga yetkazishning samarali vositalaridan biri sifatida ham namoyon bo'ladi. Zamonaviy bastakorlar xalq kuy va qo'shiqlarining an'anaviy xususiyatlarini saqlagan holda ularni yangi badiiy shakllarda ifodalash imkoniyatiga ega. Natijada milliy musiqiy an'analar zamonaviy madaniy muhitda davomiylik kasb etadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan bunday jarayon “an'ana va innovatsiya” uyg'unligini yuzaga keltiradi. An'anaviy musiqiy qadriyatlar yosh avlodga tarixiy-madaniy xotirani anglash imkonini bersa, zamonaviy bastakorlik namunalari yangi musiqiy tafakkur va ijodiy yondashuvlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Bastakorlik faoliyatini musiqa ta'limi bilan integratsiyalashda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati katta. O'quvchilar musiqiy asarni tinglash, kuylash, cholg'uda ijro etish, nota yozuvini tahlil qilish va ijodiy topshiriqlar bajarish orqali musiqiy bilimlarini mustahkamlaydilar. Bu jarayon o'quvchining passiv tinglovchidan faol ijodiy ishtirokchiga aylanishiga yordam beradi.

Shuningdek, bastakorlik faoliyati yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ham keng imkoniyat yaratadi. Oddiy kuy yaratish, berilgan ohangni davom ettirish, musiqiy mavzuga mos ritm tanlash yoki ma'lum bir obrazga musiqiy ifoda topish kabi topshiriqlar o'quvchilarda ijodiy mustaqillikni shakllantiradi.

Bugungi raqamli ta'lim muhitida bastakorlik faoliyatini o'rgatish imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Nota yozish dasturlari, raqamli audio texnologiyalar va multimedia vositalari orqali o'quvchilar musiqiy g'oyalarni yaratish, qayta ishlash va eshitish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa an'anaviy musiqa ta'limi bilan zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Bastakorlik faoliyatining pedagogik samaradorligi o'qituvchining metodik kompetensiyasiga ham bog'liq. Pedagog musiqiy asarning badiiy mazmunini o'quvchining yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda tushuntira olishi kerak. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida tinglash, savol-javob, musiqiy tahlil, ijodiy topshiriq va amaliy ijro kabi metodlardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

O'zbekiston musiqa ta'limida milliy bastakorlik maktabi vakillarining ijodiy merosidan foydalanish yoshlarning milliy o'zligini anglashiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Milliy ohang va musiqiy obrazlar orqali o'quvchi o'z xalqining tarixiy-madaniy tajribasi bilan yaqindan tanishadi. Shu sababli bastakorlik merosini o'quv dasturlarida mazmunan va metodik jihatdan to'g'ri yoritish muhim pedagogik vazifadir.

Bastakorlik faoliyatining estetik jihatida esa musiqa ta'limining falsafiy mazmunini boyitadi. Go'zallik, uyg'unlik, badiiy obraz, estetik idrok va estetik did kabi kategoriyalar musiqiy asarni anglash jarayonida amaliy mazmun kasb etadi. Musiqa orqali insonning borliqni estetik idrok etishi va ma'naviy qadriyatlarni o'zlashtirishi uchun imkoniyat yaratiladi.

Shu nuqtayi nazardan bastakorlik faoliyatini pedagogik tahlil qilish faqat metodik masala emas, balki madaniy-estetik jarayon sifatida ham qaralishi mumkin. Bastakor ijodi orqali milliy musiqiy tafakkur rivojlanadi, pedagog esa ushbu badiiy tajribani ta'lim jarayoniga olib kirib, yosh avlodning estetik va ijodiy salohiyatini shakllantiradi.

Pedagogik jihatdan takomillashtirish yo'nalishlari. O'zbekistonda bastakorlik faoliyatining pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish uchun bir necha yo'nalishga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, musiqa ta'limi dasturlarida milliy bastakorlik merosiga oid materiallarni tizimli ravishda yoritish zarur. Ikkinchidan, musiqiy asarlarni o'rganishda tarixiy, nazariy, estetik va amaliy tahlilni o'zaro uyg'unlashtirish lozim.

Uchinchidan, yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan kompozitorlik elementlaridan foydalanish samarali natija beradi. To'rtinchidan, raqamli texnologiyalar yordamida musiqiy ijod va bastakorlik asoslarini o'rgatishning yangi metodlarini ishlab chiqish muhimdir. Beshinchidan, bastakorlar, ijrochilar va musiqa pedagoglari o'rtasidagi ijodiy hamkorlikni kuchaytirish ta'limning amaliy mazmunini boyitadi.

Xulosa. O'zbekiston musiqiy rivojida bastakorlik faoliyati nafaqat badiiy-ijodiy, balki muhim pedagogik va estetik ahamiyatga ham ega. Bastakorlik ijodi orqali milliy musiqa an'analari davom ettiriladi, yangi badiiy g'oyalar shakllanadi va yosh avlodning musiqiy tafakkuri rivojlanadi.

Bastakorlik asarlarini musiqa ta'limi jarayoniga ilmiy-metodik asosda kiritish o'quvchilarning musiqiy bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning estetik didi, ijodiy qobiliyati va milliy-madaniy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli bastakorlik merosini pedagogik nuqtayi nazardan o'rganish va undan ta'lim jarayonida samarali foydalanish zamonaviy musiqa ta'limining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- [2] Yo'ldoshev A. O'zbek musiqa tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
- [3] Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: O'zbekiston davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1963.
- [4] Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. – Toshkent: Fan, 1993.
- [5] Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent: Musiqa, 2004.
- [6] Abdullayev R. O'zbek musiqa madaniyati va zamonaviy jarayonlar. – Toshkent: Fan, 2010.
- [7] Sher A. Estetika (Nafosat falsafasi). – Toshkent: O'zbekiston, 2015. – 198 b.
- [8] Qodirov R.G'. Musiqa psixologiyasi. – Toshkent: Musiqa, 2005.
- [9] Hasanov A. Musiqa va tarbiya. – Toshkent: O'qituvchi, 1993.